

ՅՈՎՅԱՆՆԵՍ ԵՂՈՅԵԱՆ

Գէորգ Աճէմեանի գրական նոր, շնորհալի մուտքը

Խաչատուր Աբովեանի անուան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի «Սփիւռք» գիտաուսումնական կենտրոնը կրթական յանձնառութիւնների կողքին գրական հանրութեանը հրամցնում է հիմնականում արեւմտահայ գեղարուեստական արժէքների բազմապիսի հարուստ, երփներանգ ընտրանի: Նրա շնորհիւ նոր հրատարակումներով հայրենական ընթերցողին են ներկայացվել Վահան Թէքեանը, Վարուժան Աճէմեանը, Պետրոս Յաճեանը, Ռոպէր Յատտեճեանը, Զարեհ Խրախունին, Վազգէն Շուշանեանը եւ ուրիշներ: 2011-ին Կենտրոնի տնօրէն Ս. Դանիէլեանը հրապարակ իջեցրեց սփիւռքահայ գրականութեան պատմութեան նախատեսուած գիտական երեք հատորներից առաջինը՝ «Միջուկի տրոհումը» խորագրով:

«Գասարինտ» հրատարակչութիւնը 2012 թ. աշնանը հաճելի նուէր մատուցեց սփիւռքահայ գրականութեան սիրահարներին՝ լույս ընծայելով արեւմտահայ խմբագիր եւ խոշոր արձակագիր Գէորգ Աճէմեանի (Լիբանան) «Գեղարուեստական երկեր» երկհատորեակը՝ գրողի այրու՝ Վերա Աճէմեանի եւ Աճէմեան ընտանիքի հովանաւորութեամբ եւ «Սփիւռք» գիտաուսումնական կենտրոնի աջակցությամբ:

Արդէն անցեալ տարուայ դեկտեմբերի 27-ին՝ գրքերի ընծայումից օրեր անց, Հայաստանի գրողների միութիւնը մեծ դահլիճում կազմակերպեց երկու ստուար գրքերի շնորհանդէտը, որին մասնակցում էր հայրենի եւ սփիւռքահայ մտաւորական սերունդը՝ գրողներ, գրականագէտներ, լեզուաբաններ, ուսուցիչներ եւ ուսանողներ:

Սուրէն Դանիէլեանի հանգամանալից առաջաբանով լոյս տեսած երկհատորեակի նիւթերը կազմուած են ժամանակագրական կարգով: Առաջին հատորում տեղ են գտել «Անկարելի պատմութիւն», «Օրերէն ետք», «Անապահովութեան փողոցներ», «Պիտի չարչարեն բառերը» պատմուածքների ժողովածուներն ու «Անորոշութեամբ եւ մասամբ նորին» վիպակը, երկրորդում ամփո-

փուլած են «Ակամայ ծաղրածուն եւ այլ դերասաններ», «Յաւեր-
ժական ճանապարհ», «Ապագայի հետքերով» եւ «Սիրային մեղե-
դիներ» լայն կտաւի գործերը:

Եւ ի՞նչ է, դեռեւս 1968-ին Հայաստանում «Անապահովութեան փո-
ղոցներ» խորագրով ծաղկաբաղ էր տպագրուել, սակայն այն գրո-
ղի ստեղծագործութեան մի մասն էր ներկայացնում միայն, այն, որ
«վտանգ» չէր պարունակում խորհրդային հասարակարգի համար:

Գեորգ Աճէմեանն այն եզակի հայ մտաւորականներից էր, որոնց
հաւասարապէս մտահոգում էին ոչ միայն սփիւռքահայութեան
առաջ ծառայած կեցութեան առօրեան, յոյզերը, այլ նաեւ հայրե-
նիքի ճակատագիրը՝ լայն առումով: Նա իր ստեղծագործութիւնն
այսպէս է բնորոշել. «Մեր ժամանակին, հայուն եւ գաղթականին
գրականութիւնն է այս: Հայուն, որ հակառակ արտասահմանի մէջ
ապրելուն կը հաւատայ իր հայրենիքին եւ սակայն չ'ըլլար գերին
քաղաքական որեւէ տեսակէտի»¹: Խորհրդային հայրենիքը
առանձնապէս չանսաց Գ. Աճէմեանի գաղափարական մօտեցում-
ներին: Գրող լինելուց զատ՝ վերջինս նաեւ ականաւոր ազգային
գործիչ էր, Հայ դատի պաշտպան՝ ԱՍԱԼԱ-ի ակունքներում կանգ-
նած: Բնականաբար ազգի ճակատագրով մտահոգ գրողն ու քա-
ղաքական գործիչը ազգայնամոլ ու անհարազատ պիտի ճանա-
չուէր Խորհրդային Հայաստանում, ինչպէս ժամանակին՝ Ե. Զա-
րեմցը, Ա. Բակունցը, Լեռ Կամսարը, Վ. Արամեանը, Մ. Արմէնը, Գ.
Մահարին եւ շատ ուրիշներ:

Գ. Աճէմեանը հայ գրական անդաստան մուտք գործեց 24 տարե-
կանում եւ միանգամից լուրջ յայտ ներկայացրեց իր «Անկարելի
պատմութիւն» պատմութեան քննարկների ժողովածուով: Նրա ստեղծա-
գործութեան ուսումնասիրութիւնը մեզ հնարաւորութիւն է տալիս
որսալու շուշանեանական քնարականութիւն ու շահնուրեան
ընդվզում, իսկ անգլիագիր ստեղծագործութիւններում նկատում
ենք Լեւոն-Զաւէն Սիւրմէլեանի հետ հոգեկցութիւն: Այս դէպքում
արդէն մեր առջեւ արձակագրի երկուութիւնն է, ինչն ընդգծել է Ս.
Դանիէլեանը. «Կարելի է ասել, որ Գ. Աճէմեանը երկատուած է եր-
կու պահանջների միջեւ. առաջինը տանում է ներքին սպառման,
ինչը կոչում ենք «ժամանակաւոր» հանգրուան, երկրորդի շնոր-
հիւ ազատում ենք ազգային գաղափարական մաշող հանդերձ-

¹ Գեորգ Աճէմեան, Գեղարուեստական երկեր, Ա. հատոր, Եր., 2012, էջ 15:

ներից՝ ձգտելով ստանալ գրական նիւթերի մշակման ուղեգիր: Ի՞նչ պիտի անի Գ. Աճեմեանը «յաւերժութեան ճանապարհի» նոր ուղեգիրը առանց հայ հոգու գեղարուեստական խորունկ ճանաչողութեան: Հրապուրիչ է թուում այն, բայց ընթերցողին տանում է գրական տրորուած ճանապարհներով: Ահա՛ տազնապաների իրական աւագանը»²:

Սակայն ուզում ենք աւելացնել, որ երկատուածութեամբ հանդերձ՝ Գ. Աճեմեանը սփիւռքահայ գրականութեան մէջ որոշակի փիլիսոփայական համակարգ մշակած գրողներից է, եւ հենց փիլիսոփայական տեսանկիւնից էլ նա ներկայացնում է մարդուն. հետաքրքիր է ոչ երկրորդական մի հանգամանք. նրա հերոսները հիմնականում մտաւորականներ են, որոնք իրենց ուսերին են տանում Սփիւռքում հայութեան պահպանութեան հիմնախնդիրները, որոնք դատապարտուած են օրուայ հաց վաստակելու, սակայն չեն կորցնում յոյսը, պայքարում են՝ միաժամանակ արժեւորելով կեանքն ու սէրը: Գեորգ Աճեմեան արուեստագետի համար՝ «Գրագետին հոգին այն հայելին [է], ուր ան կը տեսնէ մարդոց կեանքը՝ ցոլացած անոր մէջ, ու այդ հայելիին խորքով է, որ կը դատէ իր մօտեցումը կեանքին հանդէպ: Իր անձը այն կամուրջն է, որ կը տանի զինք ուրիշ անձերու, պէտք է որ անցնի այդ կամուրջէն կարենալ տեսնելու համար **մարդուն** կեանքը, եւ այդ դիտուած իր հոգիին պրիսմակէն: ...Եւ ուրեմն նոյնիսկ երբ կը գրեն երկրորդ կամ երրորդ դէմքով, ընթերցողը թող չտատամսի՝ գտնելու հոն զիս, որովհետեւ սխալած պիտի չըլլայ երբեք: Սակայն պիտի գտնէ մասն մարդը՝ զիս, ինքզինքն եւ երրորդ մը»³: Ինքնախոստովանութիւնը հիմք է տալիս մտածելու, որ Գ. Աճեմեանի ստեղծագործութիւնը, գրականութիւնը լինելուց զատ, ինքնակենսագրութիւն է:

Գ. Աճեմեանը կարողացաւ դուրս գալ սփիւռքահայ մտաւորականին պարտադրուած սահմաններից ու սխեմատիկ կառուցուածքներից, մի կողմ նետել «ակամայ ծաղրածուի» դիմակը եւ ներկայացնել իր սերնդի իրական կեանքը. «...Ես կը հաւատամ կեանքի ճշմարտութեան, զոր կը փորձեն տալ իմ գրականութեանս մէջ, եւ ատկէ անդին կ'ուրանամ բոլոր վճիռները»⁴: Այդ կեանքի ճշմարտացիութիւնն առաւել ցայտուն է երեւում «Յաւերժական ճանա-

² Նուն տեղում, տես **Սուրեն Դանիէլեանի** «Ճշմարտի ու գեղեցիկի փնտռուքը

Գեորգ Աճեմեանի արձակում»:

³ Նոյն տեղում, էջ 16:

⁴ Նոյն տեղում, էջ 15:

պարի» վէպում, ճանապարհ, որ սկսուում է դարասկզբի տեղահանութիւններից ու գաղթից ու կարծես վերջ չունի:

Գրականագիտութեան մէջ յաճախ է նշուում, որ մեզանում բաւարար գեղարուեստական անդրադարձ չի եղել ստալինեան ժամանակաշրջանի իրադարձութիւններին, բացի մի քանի յայտնի օրինակներից՝ *Գուրգէն Մահարի, Մկրտիչ Արմէն, Վ. Արամեան: Ահա Գ. Աճէմեանի «Յաւերժական ճանապարհ»* վէպը գալիս է մասամբ լրացնելու այս բացը՝ աւելի ամբողջական պատկերացում կազմելով անցեալ դարի երեսնական թուականների իրադարձութիւնների մասին: Այս վէպով Գ. Աճէմեանը յաւակնում է լինելու հայութեանը պարտադրուած աքսորի ու ստալինեան ճամբարների նորոգ «կենդանագիրը», որի «ուշանալ»-ը գրականութեան պատմութեան մէջ այս դէպքում մեր մեղքն է:

Հայութեան երկու հատուածների միասնականութեան գաղափարն է դրուած *«Անապահովութեան փողոցներ»* եւ *«Ցաւոյ տանեն»* պատմուածքներում: Հեղինակի ուշադրութեան կենտրոնում սփիւռքահայի տագնապներն են, Սփիւռք-Հայաստան ոչ միանշանակ ու բարդ յարաբերութիւնների խճանկարը: Նախկինում այսպիսի փորձ արել էր Անդրանիկ Ծառուկեանը, որը, ի պատասխան Գէորգ Աբովի յօդուածի, արեւելահայերէնով գրեց *«Թուղթ առ Հայաստան»* պօեմը՝ իբրեւ եղբայրութեան արդար խորհրդի կոչ՝ ուղղուած արեւելահայ հայրենակիցներին: Գ. Աճէմեանն էլ պատասխանում է իր արեւելահայ եղբայրներին՝ ընդ որում, դարձեալ որպէս դիմելածեւ, արեւելահայ արտայայտութիւններ են մէջբերուում. *«ախպէր ջան, ընկեր ջան»*: Սա պատահական չէ, գրողն աւելի մտերմիկ ու առօրեական է դարձնում երկխօսութիւնը:

Սա, ի հարկէ, իրաւունք է տալիս ասելու, որ Գէորգ Աճէմեանի գրականութիւնն ուղեկցել է մեզ անկախութեան կերտումի տեւական դժուարին ճանապարհին: Գիշդ է, գրական հասարակութեանը համեմատաբար քիչ է յայտնի լիբանանահայ արծակագրի անունը, սակայն համոզուած ենք, որ Գ. Աճէմեանը հայրենիքում արագ կը վերագտնի իր ընթերցողին, քանի որ նա գրապատմական գեղարուեստական բարձր մակարդակ ապահոված արուեստագէտ է:

Նրա մահից անցած տասնհինգ տարիները ոչ թէ հեռացրել, այլ աւելի մօտեցրել են մեզ գրողի ազգային խորաշերտ ստեղծագործական աշխարհին: